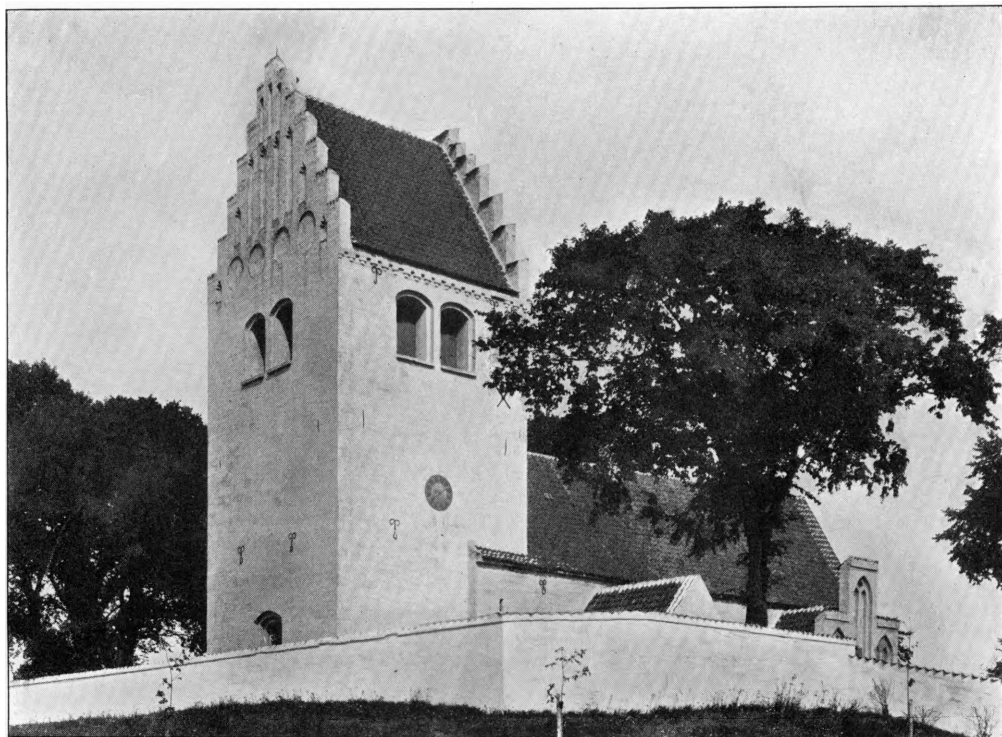

C. A. J. 1915

Fig. 1. Holtug. Ydre, set fra Sydvest.

HOLTUG KIRKE

STEVNS HERRED

I Sognet ligger Gjorslev, som i den senere Middelalder tilhørte Roskildebispen, og som fra Begyndelsen af 1400'erne, da Biskop Peder Jensen Lodehat opførte den endnu bevarede Korsbygning, blev et af Bispestolens Hovedslotte. Maaske har Bisen paa sin Borg haft et Kapel; i Lauge Urnes Testamente 1529 nævnes dog Gjorslev Sognekirkes Præst¹. Herom saa lidt som om Sognekirkens Ejendomsforhold i Middelalderen vides dog noget sikkert. Kongen overdrog 21. Okt. 1682 Kirken til Dronning Charlotte Amalie, hvorefter dens Ejendoms historie blev ganske som Maglebys (se S. 369) indtil Tidspunktet for dens Overgang til Selveje 1. Jan. 1910. Holtug, der nu er Hovedsogn, var 1683—1911 Anneks til Magleby.

Kirken skal være bygget paa et Sted, hvor der før har været »et hedensk Alter, hvortil man endnu (1776) kan se Ligning«². Stedet hedder Dyssehøj.

Kirken ligger Nord for Byen, ret ensomt paa en høj Bakke, saa at Taarnet tjener som Sømærke². Terrænet hæver sig højest Øst og Sydøst for Bygningen. Mellem Kirkedøren og Ringmuren laa en Bakke, saa at Vandet løb ind i Kirken; 1740 blev Bakken gennemgravet for at lede Vandet ud under Kirke-laagen (Rgsk.). *Kirkegaarden*, der allerede i Resens Atlas fra o. 1670 siges at være saa rummelig, at der let kunde begravnes nogle tusinde Mennesker dér, er

i ny Tid udvidet mod Syd og Øst og hegnes af Kridtkvadmure, af hvilke den vestre med indvendige Lisener er den ældste, den glatte Mur mod Nord og langs den første Udvidelse mod Øst yngre. En tredelt Vestportal har Murepiller fra Begyndelsen af 1800'erne med ægyptisk-hulede Gesimser og smaa Empirevaser.

Bygningen er et Langhus med romansk Vestparti og gotisk Østparti, hvortil er føjet tre Udbygninger: Sakristi paa Korets Sydside og Taarn, begge fra gotisk Tid, samt Vaabenhus af ubestemt Alder.

Af den romanske Kridtkvaderbygning staar kun Langmurene af Skibet, der smalner mod Øst. Skifterne er gennemgaaende 12—20 cm høje, Fugerne jævnt udglattede; i Sydøsthjørnet, bag Sakristiet, ses større, o. 35 cm høje Hjørne-

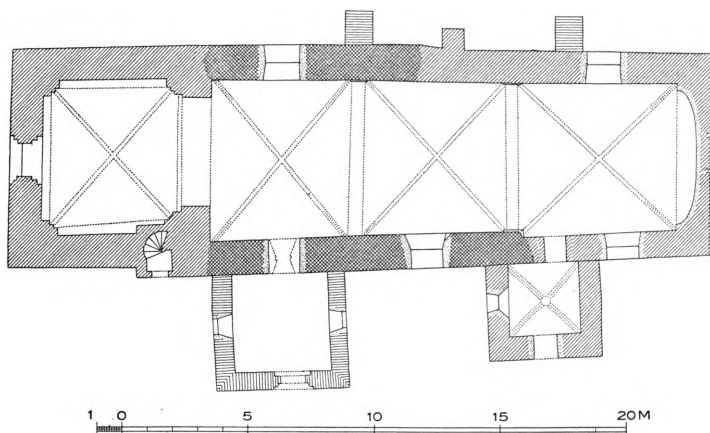

Fig. 2. Holtug. Plan. 1:300. Maalt af Helge Holm 1915 (C. G. Schultz 1932).

kvadre. Skibet, hvis Murhøjde er o. 5,50 m, maa i hver Langmur have haft to Vinduer, af hvilke kun Sydsidens vestre er bevaret, synligt fra Vaabenhusloftet, ind til den 50 cm brede Lysning, med dyb Fals til en nu forsvundet Trækarm, som har haft en lodret Midtsprosse, hvoraf Aftryk ses i Tilmuringen; Un-

derkarmen er ødelagt, Buetoppen sidder godt 2 m under Murkronen. Over den i ny Tid omdannede Syddør og skærende det nævnte Vindue ses en i Ydermuren hugget, buet Rille, o. 8 cm bred, 7 cm dyb, som tyder paa, at der foran Syddøren før Vaabenhusets Opførelse har staaet en »Skruv« (Forhus) af Træ med buet Tag, en ellers ikke kendt Form. Over Buerillen er Muren mørtelpudset. Skibets Nordmur, som ikke viser romanske Enkeltheder, er delvis ommuret i yngre Middelalder. Den romanske Vestgavl er helt nedbrudt ved Taarnets Opførelse. Det forsvundne romanske Kor synes at have haft Skraakantsokkel, som endnu sidder under Østgavlen. I en af Kvadrene fra det oprindelige Kor, der nu er indsat i den nyere Korbygningens Sydside, er indridset ni, o. 15 cm lange Runestave: (Nierad ristede)³.

Gotiske Ændringer og Tilføjelser. Usædvanlig tidligt (o. 1400—50) blev det gamle Kor og Triumfvæggen nedbrudt og erstattet med et *Langhuskor* af Kridtkvadre, jævnbredt med Skibet og ligesom dette spidsende mod Øst. I det indre springer Sydvæggen o. 20 cm tilbage fra Skibets Mur. I den ind-

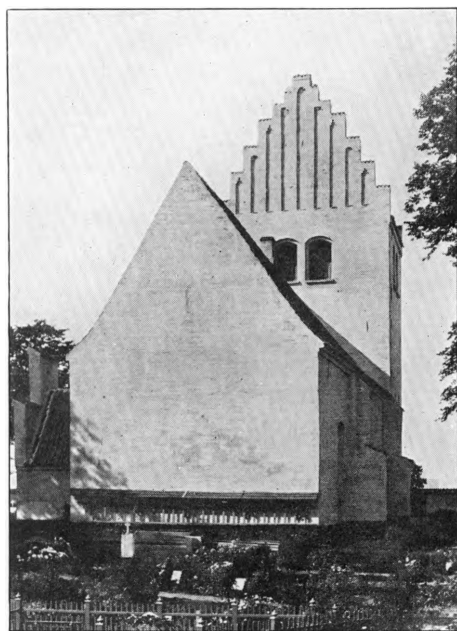
vendig stærkt forhuggede Østmur findes et tilmuret spidsbuet Vindue med Munkestenskarme under den glatte, kamløse Gavlskids.

Sikkert samtidig med Korets Ombygning er Langhuset blevet overdækket med tre Fag *Krydshvælv*, indhugget i de gamle Mure uden Vægpillær. Kun det vestre Hvælv er fuldstændig bevaret. Det har Halvstensribber af Kridtsten, der forneden er trekløverprofilerede, foroven retkantede; den svagt spidsende Gjordsbue og den søndre Vægbue, men ikke nordre og vestre, markeres af en Rundstav. Østhvælvet har bevaret de nedre, profilerede Dele af Østribberne, samt østre og søndre Vægbues Rundstave, men er ellers o. 1650 ombygget med mindre, røde Sten. Midthvælvet er næsten helt nybygget af smaa, gule Sten, og kun de nederste Dele af de gamle, profilerede Vestribber er bevaret. I Overvæggene over de to østre Hvælv er der Huller med Stumper af Fyrretræsbjælker, Rester af et Loft fra Hvælvenes Forfaldstid. Hermed stemmer Kirkeværgernes Erklæring af 16. Feb.

1637 om Kirkens Brøstfældighed: »Hvælvingen over den halve Kirke er nederfalden, og ligger nu et gammelt Fjælleloft i Stedet for. En Del af Taget er brøstfældigt, saa at Alter, Degnestol og en stor Part af Kirken ikke kan være tør, naar det regner«. 21. Feb. s. A. bevilgede Kongen derfor, at Kirken maatte beholde sine 300 Rdl. til dens Istandsættelse⁴.

Maaske samtidig med Østforlængelsen og Hvælvene er det lille *Sydsakristi* (Fig. 4), af Kridtkvadere. Taggavlen, af Munkesten, har tre paafaldende høje Kamtakker med brede, falsede, tvillingdelte Spidsbueblændinger. Rummet, der forbindes med Langhuset ved en fladbuet Dør, dækkes af et Krydshvælv, muret af Kridtsten og Tegl, hvis Former minder om Gjorslevs; de pærestavprofilerede Ribber mødes i en Slutsten med nedhængende osteformet Skive, 8 cm svær, 36 cm i Tv. m.

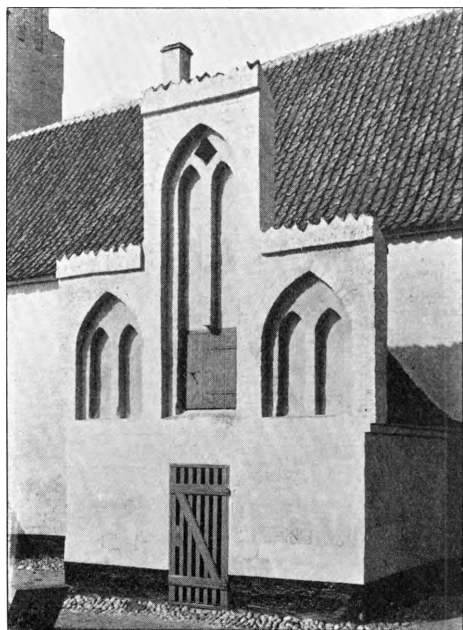
Taarnet er sengotisk, fra o. 1500—1525, opført af Kridtkvadere med sparsom Iblanding af Munkesten. Taarnrummet, der har spidsende Taarnbue, og i Vest et stort fladbuet Vindue med dobbeltfalsket Munkestenskarm, dækkes af et paa Hjørnepiller og spidse Vægbuer hvilende Hvælv med Halvstensribber (lette Overribber med Tværtrin). Det samtidige Vindeltrappehus har rund Kridtstensspindel, medens Loftsstik og Vægge er af Munkesten. Mellemstok-

V. H. 1930

Fig. 3. Holtug. Ydre, set fra Nordøst.

værket er nu ganske mørkt. Klokkestokværket har til hver Side et Par store, fladbuede, falsede Glamhuller, hvis Buestik og til Dels Midtpiller er af Munkesten. De under Glamhullerne siddende Bjælkehuller, der af Ekhoft opfattedes som Vidnesbyrd om Forsvarsanlæg⁵, er kun sædvanlige store Bombjælkehuller. Gesimserne i Nord og Syd er bloktandmurede. De bæltmurede Gavle (jfr. Fig. 1 og 3) har tretten Kamtakker, af hvilke de øverste tre-fire nu er uregelmæssigt dværgagtige. Østgavlens ni Højblændinger er vekselvis afsluttede med Trappestik, Fladbuer eller vandret Fals, medens Vestgavlens

C. A. J. 1915

Fig. 4. Holtug. Sakristi.

Blændingssystem er etagedelt, af Præstøtype; i nederste Række dominerer fire flade Cirkelfelter, i mellemste fire jævnhøje Blændinger med Trappestik, og øverst tre vandret afsluttede Blændinger. I Klokkestokværkets Vægkvadre er indridset en Mængde Navne og Aarstal, deriblandt 1523; en Runeindskrift og et Aarstal 1414 er ikke ægte.

Vaabenhuset foran Syddøren, der rimeligvis er fra Tiden henimod 1600, men uden sikre Stilspor, har Mure og glat Gavle af Kridtkvadere og bred fladbuet Dør med Karme af Munkesten (Kvart-rundled mellem to Retkantled). Gulvet ligger tre Trin under Jordsmonnet udenfor trods dettes Afgravning 1740.

1661—62 købte Kirken 200 Kridtsten til at fly Kirkevinduer og Vaabenhusets Mur med, »der de var brækkede i sønder

af Svensken, som om Nattetide brød ind at røve Kirken«. To Vinduer, som de Svenske havde udbrudt, maatte Glarmesteren gøre af nyt, og Bly købtes til at lægge paa Renderne over Vaabenhuset i Stedet for det bortstjaalne (Rgsk.).

Bygningen staar nu gulkalket med sorttjæret Sokkel. De teglhængte Tagværker og Langhusets Gesimser er nye. I de nuværende, fladbuede Vinduer, af ret ubestemmelig Alder, sidder Trækarme fra 1800'erne. Det indre er hvidkalket; Udhugningen i Østvæggen er foretaget for at skalfe Plads ved Offergang.

INVENTAR

Kirkens Indre er sidst istandsat 1922 (Arkitekt O. Langballe).

Altartavlen, paa nyt Træbord, er et stort Maleri, o. 225 × 140 cm, forestillende Kristus paa Korset, Maria, Johannes og Magdalene, signeret I. L. Lund

1821. Rammen er linealgotisk og bagpaa er malet L B M M 1822 og LBM Mørch 1839. To Fløje med malede Nadverord er tilsat 1922. Den tidligere †*Altertavle* sagdes 1755 og 1758 at være gammel og uden Aarstal.

†*Alterklæder*. 1) af blommet Fløjl, gammelt, 2) af rødt Fløjl med Sølvgaloner og Dronning Charlotte Amalies Navnetræk 1702 (begge nævnte 1716), 3) af rødt Atlask, broderet med Sølv, foræret af Kirkens Patron Lindencrone, med hans og Hustrus Navnetræk CLMH 1749 (nævnt 1758).

Fig. 5. Holtug. Indre, set mod Øst.

V. H. 1930

Altersølv. *Kalk* af forgyldt Sølv, 22,5 cm høj. Ret stejlt Bæger, sekskantet Skaft, rundet Knop med otte udstaaende Rygge, hvoraf fire har smaa Rudefremspring, sekskantet Fod med fladrunde Tunger, paa den ene et lille, støbt Krucifiks, paa de andre graverede Fremstillinger af Marcus, Paulus, Lucas (skægget), Matthæus og Johannes med deres Tegn. Paa Foden er stemplet et sammenskrevet MP i et Skjold; under Foden er indridset 1609. *Kande*, 27 cm høj, af kbh. Prøvesølv 1856, med graveret Scaveniusvaaben. Mestermærke: F. Dahl. Samtidig *Oblalæske*, med samme Stempler og Graving. † *Sygekalk* med Vinbeholder og Brøddaase i Skruen, samt Disk af Sølv blev anskaffet 1726—27; i Bytte gaves en gammel Kalk og Disk (Rgsk.).

Alterstager, 35 cm høje, gotiske, med treringet Cylinderskaft; den midterste og sværeste Ring er skarprygget, de to andre rundede; Lyseskaal og Fodskaal har kraftig Hulstav. Nu ingen Fødder.

†*Messehagler*. 1) »gammel«, 2) af rødt Fløjls med Sølv »bont d’Espagne« garneret (begge nævnte 1716), 3) som Alterklædet Nr. 3.

Font, af Kridtsten, fra 1922. I Kirken staar desuden en bordformet, linealgotisk Træfont fra o. 1850, der har fortrængt en †»Daab, som er en flyvende Engel med Døbefadet mellem Hænderne«, givet 1749 af Lindencrone⁶, nævnt 1758. En †Stenfont nævnes 1716. I en Gaard i Byen staar Foden til en romansk Granitfont, cirkelrund, med øvre Hulkant og Afløbsrende i Oversiden. En Kumme, der fra Gjorslevs Have er kommet til Magleby Kirke, kan muligvis stamme fra Holtug. Paa den 1928 afdøde Sognepræst Begtrup’s Gravsted er opstillet en lille romansk Granitkumme (Tvm. 69 cm) med stejle Sider og Tovstav om Overkanten, snarest hørende til et *Vievandskar*. Den vides at stamme fra Holtug Sogn og har en Tid indtil 1922 staaet i Storehedinge⁶. †*Fontehimmel*. »Kronen over Daaben« hang tidligere i et Reb, men blev 1725 ophængt i en Jernstang (Rgsk.). *Fad* af Galvano, som i Magleby. †Tinbækken, nævnt 1716.

Krucifiksfigur af Eg, 155 cm høj, et kraftigt, men ret stærkt ødelagt Snitværk fra o. 1650—1700, er nu restaureret og ophængt paa Skibets Nordvæg.

Prædikestolen er et meget enkelt Snedkerarbejde fra o. 1825⁷. †Timeglas, »som Præsten kan føje sig efter, naar han prædiker« (1665 Rgsk.).

Degnestolens Pult af Fyr, et landligt Arbejde fra o. 1630—40, har paa Forsiden to Arkadefelter og paa Gavlen lignende, slankere Arkader.

Stolestaderne er fra 1800’erne og har paa de glatte Gavle moderne, 1922 malede Vaaben, der minder om Kirkens Ejerhistorie. Paa †*Herskabsstolene* stod Peder Svaves og Else Skaves Navne og Vaaben⁸. †Stoleværk og †Pulpitur blev istandsat 1719—20 (Rgsk.).

Ældre, jernbunden *Pengeblok*.

†*Peng elavler*. En ny anskaffedes 1671 til Helsingør Skole, »efterdi der paa Festerne bruges 3 Tavler« (Rgsk.).

†*Sejerværk*, købt 1663 paa Gjorslev for 10 Rdl., istandsat 1667—68 af en Sejermager fra Næstved, nævnt endnu i Rgsk. 1742. Det nuværende Taarnur er moderne.

Klokker. 1) med firliniet Indskrift mellem grove, barokagtige Rankefriser: »Holtug Kieches(!) Kloche blef Anno 1665 den 11 Augvsti omstøft oc forbedert der Frederich den 3 Konning ofver Danm oc Norge det 17 Aar regiered udi sin Alders 56 Aar oc Sophia Amalia var Droning i Danm och Doct Hans Swanne Biscop i Sieland Johannes Plum Kierche Commisarius oc Christian Hør Sogne Prest var Me fecit Hans Meyer Anno 1665«; Tvm. 100 cm. Regn-

skabet 1665 indeholder Oplysninger om Støbningen; Klokkestøberen, hvis Arbejdsløn var 96 Rdl., bekom $1\frac{1}{2}$ Pd. Voks at gøre Bogstaver med paa Klokken. 2) Omstøbt 1894 hos Løw & Søn, men bar tidligere (1758) Indskriften: »Me fecit Friderich Holtzman Hafniæ 1723« (eller snarere 1725; Rgsk.). En lille Klokke fra Gjorslev købtes 1663 for 23 Rdl. (Rgsk.).

GRAVMINDER

1) Figursten over Peder Svave, død 1552, med Hustru og to Sønner (Fig. 6).

Indskriften, med Reliefversaler, er delt i to Afsnit.

Foroven læses: »Heer ligger begraiffven erlig oc welbyrdig Mand Peter Swave af Giordzløff oc hans Høstrue Frue Elze Schaffves Datter met begges theris Sønner Greers oc Mouritz ...«; forneden i Fodafsnittet: »Peter Swave døde wnder Gudz Aar MDLII. Greers oc Movritz wnder Guds Aar MDXLVI.

Frue Elze Schaffves Datter wnder Gudz Aar □ ...«.

Den øvre Indskrift flankeres af de to nærmeste, hjelm-bærende Anevaaben, Svave og Skave, medens Resten af Aneskjoldene er placerede

paa Siderne af Midtfeltets Figurrelief: Peder Svave i Rustning med langt Slagsværd og ved Foden Hjælm, Fru Else i Enkedragt, de to Smaadrenge i Mandsdragt med Hængeærmer. Rammelisterne er hulkantede, næsten uden Arkitekturlid. Den gullandske Kalksten, 246 × 159 cm, er vistnok gjort 1552—53 i Morten Busserts Værksted i København eller ialfald af en Bussert-Elev. Den laa tidligere i Korgulvet, »lige for Alterfoden«, og blev 1896 af Nationalmuseet rejst paa Korets Nordvæg⁸. I Gravkælderens under dens Plads var Kisterne hensmuldrede.

Fig. 6. Holtug. Gravsten over Peder Svave.

C. A. J. 1915

2) Lauridts Christensøn Winther, død i Holtug 14. Febr. 1664, 63 Aar gl., Sognepræst her i 37 Aar, og Hustru Anne Christensdatter, død □. Tværskrift med fordybede Versaler samt religiøs Randskrift, Hjørnecirkler med Jesu Monogrammer, Dødssymboler og udslidte Bomærkeskjolde. Sikkert fra samme Værksted som Lyderslev Nr. 1. Ølandssten, 187 × 100 cm, i Skibets Midtgang.

3) 1660. Peter Hansøn Hollender [dvs. Mejerist], født i Holstein »i Dyttersken«, boede »i Giordsløf«, død □, og Hustru Anna Ifversdatter, født »i Holstein i Eydersted i Oldensvord«, død »i Giordsløf« 27. Dec. 1658, 33 Aar gl. (en Søn og to Døtre). Indskriftens fordybede Versaler slutter med et tysk Vers. Religiøs Randskrift med Reliefversaler endende med »Ano 1660« og indenfor denne Hjørnerosetter. Ølandssten, 169 × 108 cm, i Taarnrummet.

4) Terkel Pedersen Østrup, fordm Dronningens Forvalter i Stevns Herred, død 10. Dec. 1692 i sin Alders 63. Aar, og hans »kær-elskende« Hustru Maren Bertels Daatter Lerke, død □ (9 Sønner og 5 Døtre). Stenen er bekostet af en af Sønnerne, Terkel Terkelsen. Over Indskriften, med Skriveskrift, er to svævende Engle, der holder en Oval, hvori et Træ mellem et Bjerg og en Ny-maane. Under Indskriften to andre Engle med Krans og Fakkelt. Ølandssten, 175 × 108 cm, i Korgulvet.

5) Mindetavle opsat 1740 af Jens Andersen, Forpagter paa Gjorslev og Søholm, og Hustru Ide Amalia Barfoed, Gud til Ære, Kirken til en liden Prydelse, deres Datter Maren Jensdotter Hegelund, som her nedenfor ligger begravet, til Erindring og Begjering af Efterkommerne, at de ville lade hendes Ben og Støv ligge urørte, samt til Bevis paa en af dem givet Kapital paa 500 Rdl.; den aarlige Rente heraf skal fem af de fattigste i Holtug og Magleby Sogne nyde. Sort Sten, 75 × 97 cm, paa Korets Nordvæg.

6) Mindetavle opsat 1742 til Erindring om nævnte Ægtepars Søn Andreas Jensen og som Bevis paa en Kapital paa 1206 Rdl. 4 Mark givet til det Hospital i Magleby, som Jens Andersen har ladet opbygge til otte af de fattigste Lemmer⁹. Rødbrun Sten, 75 × 92,5 cm, paa Korets Sydvestvæg.

† *Gravkælder* under Koret, tilkastet i Begyndelsen af 1800'erne¹⁰.

† To *Faner* hang 1758 over Kirkedøren, over Løjtnant Caus(!) Werner Skinkel, død 23. Juni 1723 i sit 27. Aar. En Fanestang er bevaret i Koret.

Seavenius' Familiebegravelse paa Kirkegaarden rummer, foruden flere nyere, følgende Monumenter: Sandstensmonument med sign. Marmorrelief, 139 × 73 cm, af H. Freund. Relieffet viser den afdøde, der følgende en Dødsengel vender sig mod den knælende Enke. Under Relieffet findes Indskrift over Etatsraad Jacob Brønnum Scavenius til Gjørløv, Søholm, Erikstrup og Klintholm, født 2. April 1751, død 20. Juni 1820, og Hustru Karine Lucie Debes, født 4. Maj 1775, »som reiste den forudgangne dette Minde og fulgte ham til et bedre Liv« 25. Jan. 1825. Relieffet fuldførtes 1824¹¹.

Granitmonument, over Peder Brønnum Scavenius, født 6. Jan. 1795, død

4. Dec. 1868, med Portrætmedaillon og Relief af Marmor (Engel med Palmegren) af J. A. Jerichau.

Gravkister fra romansk Tid er iagttagne paa Kirkegaarden 1922 og 1928, begge satte af Kridtkvadere og begge ret ødelagte. Den 1922 undersøgte, der laa ved Skibets Nordside, havde Dæksten. Den 1928 optagne, Syd for Skibet og umiddelbart Vest for Sakristiet, havde Hovedsten med udhulet Leje for Ligets Hoved¹². Nu i Stevns Museum, Store Hedinge.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—71 (RA), 1728—76 (LA). — Inventarium 1716. (Overleveringsforr. over Gjorslev, RA). — Præsteindberetning 1755 (NM). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler 1892, af C. A. Jensen 1915. Revideret af C. A. J. og V. H. 1930. — Weinwich: Hist. Efterretninger om Stevns Hrd. 1776. S. 58—61; samme: Beskrivelse over Stevns Hrd. 1798. S. 127—31.

¹ Da. Mag. 3. Række III, 215. Chr. Axel Jensen: Gjorslev. 1924. S. 17. ² Weinwich. ³ Tolkningen af Runerne skyldes Dr. Lis Jacobsen. ⁴ Da. Kanc. Indk. Breve 16. Feb. 1637. Sjæll. Tegn. 1637, fol. 151 (RA). ⁵ AfO. 1899, 57. ⁶ Omtalt i Gjorslev Gods Brevkopibog 10. Feb. 1749. — Meddelelsen om Vievandskarret skyldes Lars Nielsen, Runebo, Store Hedinge. ⁷ Meddelelserne i D. A. VI, 393 om Prædikestolen beror sikkert paa en Forveksling med Magleby. ⁸ Sandvig: Peder Svave 1777. S. 68 f. Gravstenen er tegnet af Abildgaard 1758. ⁹ H. F. VIII, 429—33. ¹⁰ 1749 rettede Kirkeejeren en Forespørgsel til Herredsprovsten, om den aabne Begravelse tilhørte Sal. Hr. Jens Managers Arvinger, da han i modsat Fald paatænkte at nedsætte Hr. Holmsteds Lig her. Gjorslev Gods Brevkopibog 20. Aug. 1749. ¹¹ Oppermann: H. E. Freund 1916. S. 71, 159. V. Freund: H. E. Freund. 1883. S. 74, 93. ¹² Opmaaling 1922 af O. Langballe. Notits 1928 af P. Nørlund (NM).

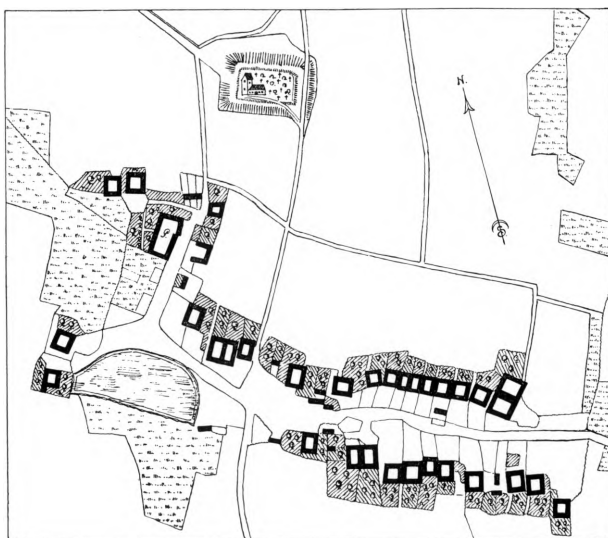

Fig. 7. Holtug 1786.